

Hur dog egentligen Karl XII?

■ Tomas Gejrots medicinhistoriska paus i Läkartidningen 42/01 (sidan 4601) – om Karl XII:s död, kulknappsteorin och det därmed förmodade kungamordet – fick mig att le förvånat. Ända sedan jag första gången läste Peter Englunds essä »Om Karl XII:s död och andra mord« i samlingen »Förflutenhetens landskap« (Atlantis, 1991) har jag naivt trott att teorin numera är lika död som kungen själv.

Vad Englund skriver

Professor Nils Ahnlund – som redan 1941 avfärdade kulknappsteorin som »fria fantasier, som ej hade med svensk rikshistoria att göra« – är i och för sig Peter Englunds läromästare, så Englund kan sägas vara part i målet. Inte desto mindre vill jag gärna dela med mig av den njutning det som vanligt är att läsa Englund – som här om kulknappsteorin och Karl XII:s död:

Kulan återfanns

»Till de mer sensationella inslagen i den här teorin hör att dess upphovsmän också hävdar att de återfunnit just den kula som dödade Carolus, vilket givetvis inte är någon liten bragd. En soldat skall ha funnit den i löpgraven, tagit med den hem till Öxnevala, där han emellertid drabbats av ruelle och kastat bort den; sedan återfanns den turligt nog 1927 i ett lass grus som hämtats från denna plats. Om detta är en svensk variant av Pilt-downmannen eller bara ett sällsamt fint fall av matematisk (o)sannolikhet – av det slag som skulle få en genomsnittlig docent i statistik att gå i barndom – det vet jag ej. Kulan finns i alla fall att betitta i Varbergs museum.« (- - -)

Det var inget mord

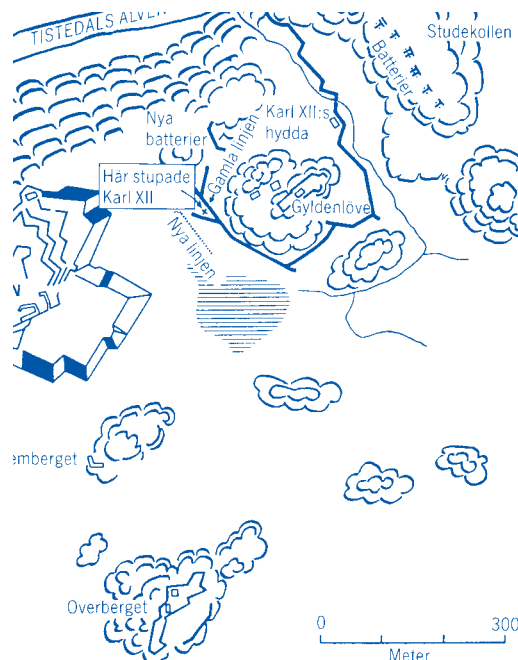
Englund fortsätter: »Men ändå var det inget mord. Den som så här 270 år efteråt lagt fram övertygande belägg för detta är Gunnar Grenander – en ballistiker som för övrigt är en av hjärnorna bakom Robot 70, svensk vapenindustri favoritkontraband. Han har utgått från den tidigare nämnde Hultqvists resultat, där det utifrån sårets utseende konstaterats, att kulan haft en hastighet av högst 150 meter i sekunden, när den träffade kungens huvud. (Detta är en del av förklaringen till varför utgångshålet är mindre än ingångshålet: projektilen har vid anslaget haft så mycket kraft att den nätt och jämnt gått igenom huvudet.) Detta är mycket viktigt. Det innebär nämligen att skottet som dödade Karl XII inte kan ha kommit från en musköt. Då hade kulans hastighet varit betydligt större. Ergo: kulan kom från en kanon

och då i form av ett så kallat druvhagel – druvhagel var en laddning med en mängd små kulor av samma kaliber som i en musköt, som fick pjäsen att verka som en gigantisk hagelbössa. Grenander har också räknat på detta. Vad han funnit är, att ett druvhagelskott skjutet med en mindre 3- eller 6-pundig kanon skulle om, och endast om, det avfyra från det norska fortet Overberg som låg vid sidan av fästningen ha en hastighet av runt 120 meter i sekunden när det nådde fram till platsen där kungen befann sig. Kulans låga fart skulle också förklara bristen på blysplitter i huvudet. Att skottet kom från Overberg stämmer även väl med det vi vet om projektilbanans lutning när den passerade kungens skalle.«

Beskjutning från Overberget

Texten fortsätter: »Det finns flera samtida ögonvittnen som stöder denna tolkning. Det sköts friskt från Overberget, det berättar ett av ögonvittnena, 'druvhagel slog uti och över trancheén' – alltså löpgraven. I ett nattmörker spräckt av utslängda ljuskulor och vassa eldsflammar från vapnen fick kungen hjälp att hålla sig uppe mot kanten för att se bättre. Mannen som höll honom under fötterna var medveten om faran från kulorna som damp ned runt dem, så var gång kanonen uppe på Overberget avfyrares lät han Karl sjunka ned en bit i skydd. Efter ett tag sparkade kungen dock in ett par fotfästen i löpgravens mjuka sidor och lade sig med armarna uppe på dess kant med händerna vid huvudet och tittade. Han var 'vid gott lynne' och det taltes 'om allehanda saker'. Pjäsen uppe på det fjärran utanverket till vänster hade varit tyst ett tag, men så trädde den i aktion igen. 'Åter igen ifrån Overberget begyntes med mycket skjutande, och vid 4:de kanonskottet hörde jag slaget på Hans Maj:ts huvud så starkt som man kan slå med tu finger i handen, varpå Hans Maj:t genast sank neder.' Den död som han lekt med så länge hade slutligen hunnit ifatt honom.

Detta är den mest uppenbara lösningen. Den har också varit i omlopp ett längre tag. Den finns till och med angiven i den allra första, ack så felaktiga gazetten. Så varför allt detta intresse för mordteorin? Och varför kan man känna en liten, liten ilning av besvikelse när gåtans lösning nu står klar?«

Enligt den i artikeln refererade teorin dödades Karl XII av ett kanonskott, innehållande ett s k druvhagel (en mängd kulor av samma kaliber som i en musköt), avlossat från Overberget (i kartans nederkant). Copyright: Atlantis Bokförlag.

Ett svar är naturligtvis att en så fantasieggande teori som den om kulknappen – och ett kungamord – förmodligen inte tilläts dö av sina tillskyndare. (På samma sätt kan jag tänka mig att ett antal människor fortfarande tror på äktheten hos den berömda »Kristi svepduk« i Milano, som skulle bära avtryck av hans kropp i graven, trots att modern dateringsteknologi visat att den är medeltida och att katolska kyrkan accepterat detta.) Teorin ger ju också god PR för Varbergs museum, som förstås gärna vill ha många besökare.

DNA-analysen nästa

Hur som helst – nu får vi se vad DNA-analysen visar. Men om den mot all rimlig förmodan skulle vara positiv, vad har då bevisats? Att Karl XII varit i kontakt med kulknappen ifråga. Tja, den skulle ju ha påträffats i närheten av platsen där han dog. Men därmed är väl inte bevisat att den passerat genom hans skalle?

Och så finns ju ytterligare en möjlighet; att knappen av någon anledning ingått i druvhagelladdningen från Overberget! Två teorier i en, alltså – men inget mord. Nå, det får kunnigare folk än jag avgöra. Men Englunds formulering om statistikdocenten som går i barndom är värd att ha i minnet.

Bror Gårdelöf

Linköping

Bror.Gardelof@lio.se